

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.1.3>

УДК 351:004.5

А. Є. Никифоров,

д. е. н., доцент, професор кафедри національної економіки та публічного управління, ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені

Вадима Гетьмана"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8480-0870>

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ І НОРМАТИВІВ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІКОЮ

A. Nykyforov,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of National Economy and Public Administration, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

APPLICATION OF NORMS AND STANDARDS IN THE PUBLIC ADMINISTRATION OF THE ECONOMY

В статті викладені результати досліджень методологічних основ формування і практики застосування системи норм і нормативів у публічному управлінні економікою. Проведений аналіз наукової літератури з проблематики застосування нормативних методів в оцінці витрат і результатів, аналізі та плануванні діяльності економічних систем різного рівня дав змогу виявити низку невирішених питань їх класифікації та

методики визначення як основних чинників застосування у публічному управлінні. Обґрунтований науковий підхід до визначення складових елементів норм і нормативів і їх оптимальної величини. Акцентовано увагу на тому, що норми і нормативи є інструментом публічного управління економічними відносинами. Розроблена класифікація норм і нормативів, що застосовуються у публічному управлінні економікою, на основі належності до стадій відтворення. Запропонована типологія норм і нормативів у залежності від впливу на ті чи інші об'єкти публічного управління економікою, зокрема, виділені наступні групи норм і нормативів: соціальні, фінансово-економічні, капітальних вкладень, трудові норми і нормативи, норми і нормативи енергомісткості, охорони природи, державного резерву, обміну. Обґрунтований висновок, що за допомогою норм і нормативів реалізація кожного конкретного завдання публічного управління може здійснюватися шляхом зміни величини прогресу по відношенню до середнього значення показника, що регулюється. Теоретично доведено, що застосування системи норм і нормативів підвищує ефективність публічного управління в усіх його функціях та на усіх рівнях управління. Система норм і нормативів уможливорює реалізацію механістичного підходу в публічному управлінні, розширює використання організаційно-економічних механізмів і, відповідно, скорочення сфери «ручного управління». Нормативні методи в публічному управлінні створюють інформаційну базу та уможливають розробку алгоритмів і програмного забезпечення цифровізації. Вказані загальні напрями удосконалення методики розробки і застосування у публічному управлінні кожної із вищезазначених норм і нормативів можуть слугувати орієнтиром для подальших досліджень, обґрунтувань величини їх тіла та діапазону змін величини прогресу.

The article presents the results of research on the methodological foundations of the formation and practice of applying the system of norms and standards in public administration of the economy. The analysis of the scientific literature on the application of regulatory methods in the assessment of costs and results, analysis and planning of economic systems of various levels made it possible to identify a number of unresolved issues of their classification and methods of determination as the main factors of application in public administration. A substantiated scientific approach to determining the constituent elements of norms

and standards and their optimal value. It is proposed to calculate the value of the norm (also the standard) as the sum of the body of the norm, defined as a certain average value in the retrospective period, taking into account its expected change in a certain future period, plus the magnitude of progress. Public management of the regulatory method is carried out by purposefully changing the magnitude of progress in the composition of norms and standards. Emphasis is placed on the fact that norms and standards are an instrument of public management of economic relations. A classification of norms and standards used in the public administration of the economy, based on belonging to the stages of reproduction, has been developed. The proposed typology of norms and standards depending on the impact on certain objects of public administration of the economy, in particular, the following groups of norms and standards are distinguished: social, financial and economic, capital investments, labor norms and standards, norms and standards of energy intensity, nature protection, state reserve, exchange. It is a reasonable conclusion that with the help of norms and standards, the implementation of each specific task of public administration can be carried out by targeting the magnitude of progress in relation to the average value of the regulated indicator. It has been theoretically proved that the application of a system of norms and standards increases the efficiency of public administration in all its functions and at all levels of management. The system of norms and standards makes it possible to implement a mechanistic approach in public administration, expands the use of organizational and economic mechanisms and, accordingly, reduces the scope of "manual control". Regulatory methods in public administration create an information base and make it possible to develop algorithms and digitalization software. These general directions for improving the methodology of development and application in public administration of each of the above-mentioned norms and standards can serve as a guide for further research, justifications for their size and range of targeting progress.

Ключові слова: публічне управління, місцеве самоврядування, інструменти публічного управління, економічні норми і нормативи.

Keywords: *public administration, local self-government, public administration tools, economic norms and standards.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Для післявоєнного відновлення економіки України вкрай актуальним стає завдання підвищення якості публічного управління завдяки впровадженню у вітчизняну управлінську практику вже накопиченого досвіду створення і функціонування механізмів цифрового урядування. Однією з найважливіших складових цих механізмів є система норм і нормативів. В практиці публічного управління застосування норм і нормативів ґрунтується на нормативному методі, сутність якого полягає у тому, що економічний індикатор (плановий чи аналітичний) обчислюється як добуток норми (нормативу) і певного кількісного показника. При цьому попередньо обумовлюється залежність між ресурсами, що витрачаються, і очікуваними результатами. Серед країн з розвиненою ринковою економікою, в яких широко використовуються нормативні методи у публічному управлінні, одне з перших місць посідає Японія [13,14,18]. В цієї країні система норм і нормативів застосовується у процесі розробки різних балансів матеріальних ресурсів для обґрунтування потреби у цих ресурсах і використовується як для державних закупок, так і як індикатори для бізнесу.

Нормативний метод тісно пов'язаний з усім комплексом методичних підходів публічного управління, зокрема, механістичним, програмно-цільовим, цифровим. В механістичному підході, який є теоретичною основою побудови різноманітних механізмів публічного управління, норми і нормативи виконують функцію індикаторів, по відношенню до яких порівнюються результати діяльності суб'єкта господарювання або органу публічного управління. Результати цього порівняння стають єдиною підставою для прийняття певного управлінського рішення стосовно цього суб'єкта господарювання, незалежно від форми власності, складу засновників та інших характеристик. В програмно-цільовому підході норми і нормативи застосовуються для прогнозування потреби в ресурсах чи оцінки результатів виконання цільових програм. В цифровому підході норми і нормативи застосовуються у якості інформаційної бази для розрахункових і

логічних операцій алгоритмів, покладених в основу програмного забезпечення цифрового урядування. Отже, для функціонування публічного управління у цифровому форматі необхідна система науково обґрунтованих норм і нормативів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблематики управління економікою на основі застосування норм і нормативів значна увага приділялася у період, коли українська економіка працювала в умовах командно-адміністративної системи. В цьому контексті слід згадати дослідження, які проводилися у Науково-дослідному інституті Держплану України та Українському науково-дослідному інституті планування і нормативів, а також у провідних галузевих науково-дослідних і проектних установах. Проте, ці дослідження спиралися на методологію директивного планування і розроблена на її основі система норм і нормативів була непридатна, за виключенням деяких технічних норм, для застосування в ринкових умовах. В період від здобуття незалежності до початку 2000-х років розробленню методології обґрунтування і застосування норм і нормативів в ринкових умовах в Україні приділялося недостатньо уваги.

Між тим, у цей період в США та Європейському союзі формувалася стратегія реформування державного управління, яке було засновано на “ручному” управлінні, у напрямі переходу до публічної парадигми, базові принципи якої спираються на реалізацію механістичного підходу на основі системи норм і нормативів. Слід згадати серію публікацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з вказаної проблематики, зокрема, “Публічне управління. Розробка та використання нормативних контрольних списків в країнах ОЕСР”[16], “Принципи публічного адміністрування”[17], “Публічне адміністрування. Міждисциплінарний критичний аналіз”[15] та інші.

В сучасній українській науковій літературі застосування норм і нормативів в управлінні економікою досліджується в контексті розв’язання

функціональних або галузевих проблем. Нормативні методи планування місцевих бюджетів розглядаються в публікаціях Чернюка Л. Г.[12] та Дем'янишина В.[3]. Управління будівництвом за допомогою нормативних методів планування територій досліджував Броневицький С. П.[1]. Індикативному планування на основі норм і нормативів як інструмента управління соціально-економічним розвитком муніципальних підприємств присвячені праці Тимощук М. Р.[11]. Проте, загальнометодичні питання застосування норм і нормативів у публічному управлінні розглянуті недостатньо.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення методологічних основ формування і застосування системи норм і нормативів у публічному управлінні економікою.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Слово «норма» має латинське походження (norma – дослівно правило, взіреть, міра, закон, вперше застосовувалося в давньогрецькій у будівельній справі та розумілося як косинець, висок, масштаб [9]) і означає деякий керівний початок, правило, взіреть. В економіці дефініція «норма» має декілька значень. Перше – це якісна характеристика економічних відносин або умов, у яких вони відбуваються. Наприклад, усталеними виразами є «етичні (базові) норми бізнесу», «норми законодавства» стосовно економічних відносин, зокрема «норми Податкового кодексу України» та інші. Друге – це певна величина, яка позначає припустиму кількість будь чого. Найбільш розповсюджені трактування поняття «норма» наведені у таблиці 1.

Узагальнюючи наведені визначення змісту поняття «норма» в економіці можна зробити наступні висновки: по-перше, норма – це правило або величина, яка визначає межі свого застосування для досягнення певного результату, по-друге, – це регулятор економічних процесів, по-третє, – це “не лише те що є, а й те, що повинно бути”. Крім того виокремлюють наступні

Таблиця 1. Визначення понять «норма» і «норматив» в економічній літературі

Джерело	Зміст визначення
«Норма» Вікіпедія [7]	Норма (лат. Norma — дослівно «косинець», у переносному значенні — «правило») — регулятивне правило, яке вказує межі свого застосування; відповідає чомусь типовому або звичайному. Статистична норма — нормальним визнається те, чого багато і що належить до середини розподілу, а його «хвостові» частини вказують на область низьких («субнормальних») або високих («супернормальних») значень.
«Норма» Енциклопедія сучасної України [8]	Інтерпретація норми. як закону має і дескриптивний, і (насамперед) прескриптивний зміст, що віддзеркалює не лише те що є, а й те, що повинно бути.
«Нормативи в економіці» Енциклопедія сучасної України [9]	Нормативи в економіці – економічні, технічні, технологічні та інші показники, що відображають залежності між різними складовими економічної (фінансової, торговельної, виробничої тощо) діяльності, вимоги до затрат, результатів діяльності, розподілу ресурсів; розрахункові величини затрат праці на виробництво одиниці продукції або окремі види робіт. Їх використовують для регулювання економічної діяльності та відносин, що виникають у результаті цієї діяльності.
«Економічні нормативи діяльності банків» Вікіпедія [5]	За допомогою економічних нормативів діяльності банків в Україні забезпечується стабільна діяльність банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігається неправильний розподіл ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності. Економічні нормативи є основним стовпом пруденційного регулювання банків в Україні.
Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / В.М. Гончаров, Н.В. Касьянова, Н.В. Вецепура, Д.В. Солоха та ін. [2]	Норма – це максимально допустима абсолютна величина витрат сировини, матеріалів, палива, енергії, а також витрат праці на виготовлення одиниці продукції встановленої якості в умовах виробництва планованого періоду. Норматив характеризує ступінь використання знарядь і предметів праці, витрат живої праці, їхнє витрачання на одиницю обсягу, площі, маси і т.д.
Економіка підприємства: магістерський курс. За ред. проф. Загірняка М.В., Перерви П.П., Маслак О.І. [6]	Норми і нормативи визначають ступінь використання ресурсів підприємства, а отже, від їх якості істотно залежить наукова обґрунтованість розроблених стратегічних управлінських рішень.
Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства [10]	Економічні норми та нормативи – науково-обґрунтовані величини, що характеризують кількісну та якісну міру витрат робочого часу, матеріалів і грошей.
Державне регулювання економіки. / Чистов С. М., Никифоров А.С., Куценко Т.Ф. та ін. [4]	Балансові розрахунки в макроекономічному плануванні передбачають широке використання соціально-економічних норм і нормативів. За допомогою норм і нормативів визначають потреби у виробництві продукції (робіт, послуг), обґрунтовують можливості задоволення цих потреб, здійснюють контроль за ефективністю використання ресурсів під час реалізації планових завдань

різновиди цього поняття: норма є абсолютною величиною економічного процесу, наприклад, норма витрат певного матеріалу (у натуральних одиницях виміру) на одиницю продукції (робіт, послуг); норматив характеризує відносну величину економічного процесу, наприклад, частину витрат на управління у собівартості одиниці продукції.

В самому загальному виді у кількісному аспекті норма характеризує науково обґрунтовану міру суспільно необхідних витрат ресурсів на виробництво одиниці продукції (виконання роботи або надання послуг) заданої якості в умовах визначеного періоду часу. Як економічне поняття «норма» характеризує рівень суспільного поділу праці. Вона є кількісною мірою витрат живої або уречевленої праці на одиницю продукції (робіт, послуг), в якій у кінцевому випадку відображається технологічний рівень розвитку виробництва. У той же час норма не тільки відображає цей рівень, вона активно впливає на нього через свої складові та принципи визначення.

Залежно від об'єкта, відносно якого визначається норма, вона може характеризувати максимально припустиму, середньо припустиму або мінімально припустиму кількість будь якого показника. Основним принципом визначення норм є принцип прогресивності, який означає врахування у процесі їх розробки досягнення техніки, технології, цифровізації, заходів щодо економії та раціональному використанню ресурсів, підвищенню ефективності національної економіки і конкретного суб'єкта господарювання на основі зростання продуктивності праці та удосконалення управління. Отже у структурі норми доцільно виділяти її «тіло», яке встановлюється на рівні максимальної, середньої або мінімальної величини показника, що підлягає нормуванню, і «прогрес», що характеризує бажану мету зміни цього показника. «Тіло» і «прогрес» норми не є сталими, вони змінюються у часі. Якщо зміни величини тіла норми є наслідком змін максимальної, середньої або мінімальної величини показника за фактичними даними, то зміни прогресу норми залежать від завдань публічного управління у визначеному об'єктивно припустимому інтервалі.

Таким чином, величину норми на t -й період можна узагальнено навести у виді:

$$H_t = (T_{t-1} \mp \Delta T_t) \mp (\Pi_{t-1} \mp \Delta \Pi_t),$$

де H_t – величина норми на t -й період; T_{t-1} – величина тіла норми у попередньому ($t-1$) періоді; $\mp \Delta T_t$ – зміна величина тіла норми у попередньому ($t-1$) періоді t порівняно з попереднім ($t-1$) періодом; Π_{t-1} – величина прогресу норми у попередньому ($t-1$) періоді; $\mp \Delta \Pi_t$ – зміна величина прогресу норми у попередньому ($t-1$) періоді t порівняно з попереднім ($t-1$) періодом.

Наведена формула є цілком придатною і для обчислення величини нормативу на t -й період.

Публічне управління економікою за допомогою норм і нормативів здійснюється за рахунок зміни величини прогресу у бажаному напрямі. Наприклад, зміна величини нормативного коефіцієнта економічної ефективності капітальних вкладень призводить до відбору проектів розвитку соціальної інфраструктури з різною ефективністю, що призводить до зміни витрат суспільної праці. Із встановленням норм і нормативів тісно пов'язана проблема визначення оптимальної величини прогресу. Так, невелике підвищення прогресу нормативного коефіцієнта економічної ефективності капітальних вкладень буде орієнтувати розпорядників бюджетних коштів на вибір більшої кількості проектів з незначним підвищенням ефективності, що призведе до збільшення витрат суспільної праці у розрахунку на певний результат. Тоді як велике підвищення прогресу у цьому прикладі призведе до вибору меншої кількості проектів, що для забезпечення того ж самого результату може також призвести до збільшення витрат суспільної праці. Отже, для отримання максимальної економії суспільної праці необхідно встановлення оптимальної величини прогресу норм.

Норми і нормативи є інструментом публічного управління суспільними відносинами у тому сенсі, наскільки їх невід'ємну частину яких становлять економічні відносини. Відповідно до системного підходу визнано, що

економічні відносини є складною системою, між елементами якої існують взаємозв'язки. Ці взаємозв'язки надають системі властивості розвитку в процесі розширеного відтворення. Тому за системного підходу об'єктом публічного управління стає процес розширеного відтворення, який включає чотири фази: виробництво, розподіл, обмін, споживання. Мета публічного управління процесом відтворення полягає у тому щоб за допомогою науково обґрунтованих норм і нормативів забезпечити підвищення ефективності в усіх чотирьох фазах.

Використовуючи системний підхід, усю сукупність норм і нормативів можна класифікувати за різними ознаками, головними з яких, на наш погляд, є приналежність до фази процесу відтворення та об'єкту управління. Так, за першою ознакою норми і нормативи слід розподілити на чотири блоки відповідно до фаз процесу відтворення. За другою ознакою можливо встановити більш детальний склад цих блоків та об'єднати норми і нормативи у види, які узагальнено відповідають змісту об'єктів управління на: соціальні; фінансово-економічні, трудові, природоохоронні, капітальних вкладень, обміну товаро-матеріальних цінностей, держрезерву, енергомісткості та енергоефективності. При цьому кількість виокремлених видів залежатиме від необхідного для здійснення кожної функції управління ступеню деталізації системи норм і нормативів.

Норми виробництва. До цього блоку включаються норми, які застосовуються для реалізації функцій публічного управління: організації, індикативного планування, аналізу, регулювання. Насамперед, це норми забезпечення населенням матеріальними благами та послугами, трудові норми, норми капітальних вкладень, норми енергомісткості, нормативні строки служби основних засобів тощо.

Норми розподілу. Це найбільш активна частина системи за ступенем впливу на відносини між суб'єктами економічної діяльності. Сюди слід віднести податкові ставки, бюджетні норми, норми регулювання банківської сфери, грошові норми, норми золотовалютних резервів.

Норми обміну призначені для управління обігом товаро-матеріальних цінностей. До них відносяться різні види цін, тарифи, квоти та інші інструменти впливу на економічну діяльність, що встановлюються органами державної влади відповідно до приналежності суб'єкта господарювання до певного галузевого ринку а також місцевими органами самоврядування відповідно до територіальної приналежності.

Норми споживання населенням матеріальних благ та послуг застосовуються для визначення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, встановлення соціальних пропорції та здійснюється планування розвитку соціальної сфери. Розроблені на їх основі нормативи є невід'ємним елементом індикативного планування обсягу виробництва основних товарів та послуг для населення. Вони також застосовуються для аналізу фактичного рівня забезпечення суспільними товарами і розроблення відповідних рішень уряду і муніципальних органів самоврядування щодо напрямів, методів та інструментів стимулювання розвитку галузей соціальної сфери, у тому числі, обґрунтування розподілу капітальних вкладень. Крім того до цього виду норм належать норми рівня життя населення, які характеризують рівень людського розвитку, розрахований відповідно до методики ООН. На основі цих норм проводиться аналіз рівня людського розвитку в Україні та міжкраїновий компаративний аналіз.

Типологія норм і нормативів за об'єктами управління є методичною базою створення відповідної системи, яка крім підсистеми класифікації, включає порядок і методи їх формування, оновлення і використання у публічному управлінні економікою при розробці прогнозних і планових документів та прийнятті управлінських рішень, а також впровадження нормативних методів моніторингу і аналізу на загально-державному і муніципальному рівнях із застосуванням засобів цифровізації (рис.1).

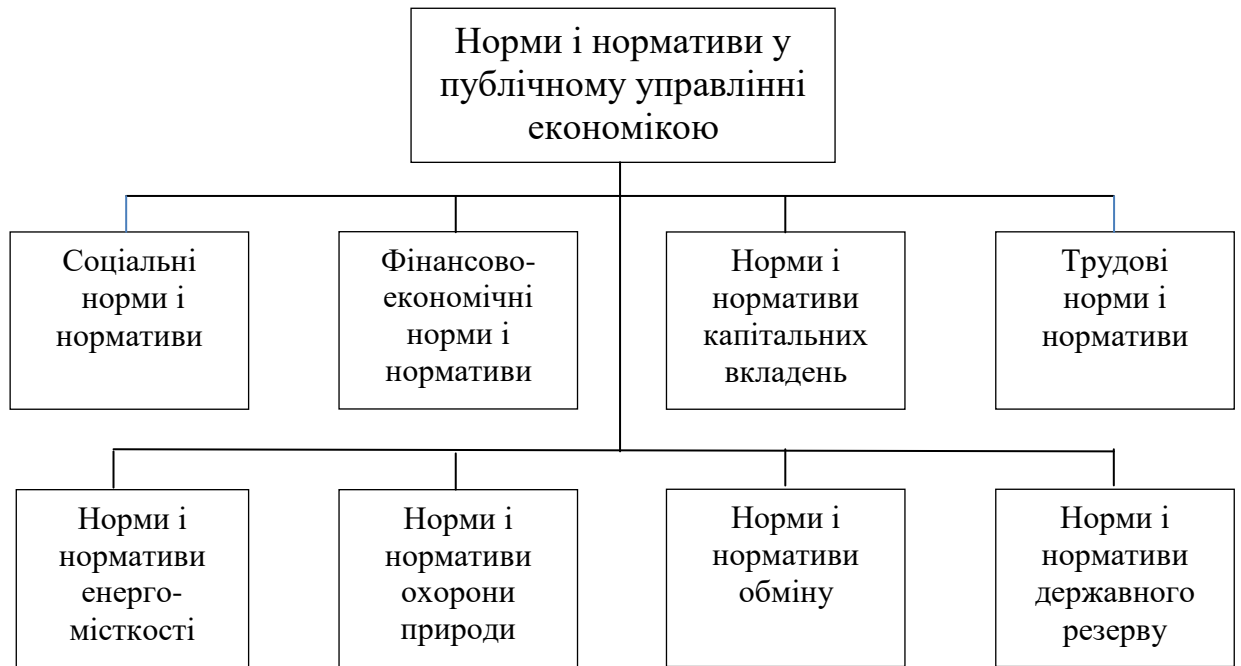

Рис 1. Типологія норм і нормативів за об'єктами публічного управління економікою

Поглиблення об'єктної деталізації може бути представлено наступними групами норм і нормативів.

Соціальні норми і нормативи:

- норми рівня життя населення;
- норми і нормативи споживання населенням матеріальних благ та послуг;
- норми забезпечення населення житлом;
- норми забезпечення населення комунальними послугами;
- норми забезпечення населення муніципальним транспортом;
- норми забезпечення населення послугами у сфері охорони здоров'я;
- норми забезпечення населення у сфері освіти;
- норми забезпечення населення у сфері культури і публічного спорту.

Фінансово-економічні норми і нормативи:

- бюджетні нормативи;

- нормативи зарахування доходів до бюджетів різних рівнів;
- фінансовий норматив бюджетної забезпеченості;
- базові нормативи відрахування до державного бюджету частини чистого прибутку (доходу) державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями;

- податкові ставки і ставки обов'язкових платежів у бюджет і відрахувань у позабюджетні фонди;

- норми обсягу і нормативи структури грошових агрегатів;
- норми резервування і процентні ставки у банківській системі;
- нормативні строки служби основних засобів.

Трудові норми і нормативи:

- нормативи зайнятості населення;
- нормативи трудомісткості;
- норми і нормативи заробітної плати;
- норми і нормативи охорони праці.

Природоохоронні норми і нормативи:

- норми допустимих викидів в атмосферу шкідливих речовин;
- норми скидання стічних вод;
- норми споживання води.

Норми і нормативи капітальних вкладень:

- нормативи питомих капітальних вкладень;
- нормативи технологічної структури капітальних вкладень;
- нормативи ефективності капітальних вкладень.

Норми і нормативи обміну товарно-грошових цінностей:

- ціни на соціально значущі товари;
- тарифи на газ і електроенергію;
- квоти експорту сировини.

Норми і нормативи споживання енергії:

- нормативи енергомісткості видів економічної діяльності;

- норми споживання електроенергії;
- норми і нормативи енергоефективності.

Норми і нормативи державного резерву:

- норми основних видів ресурсів і продуктів у держрезерві;
- нормативи структури держрезерву.

ВИСНОВКИ

1. За допомогою норм і нормативів реалізація кожного конкретного завдання публічного управління може здійснюватися шляхом зміни величини прогресу по відношенню до середнього значення показника, що регулюється.

2. Застосування системи норм і нормативів підвищує ефективність публічного управління в усіх його функціях. При реалізації функції організації застосування норм і нормативів витрат ресурсів сприяє зниженню матеріаломісткості продукції та послуг, підвищенню продуктивності праці та енергоефективності. На загальнодержавному, регіональному і муніципальному рівнях норми і нормативи мають значне поле для розширення використання при розробці і аналізі виконання державного бюджету, бюджетів територіальних одиниць і територіальних громад. Директивне планування для державних суб'єктів господарювання на основі норм і нормативів дає змогу суттєво спростити розробку планів і скоротити при цьому витрати часу. Індикативне планування за нормативним методом створює орієнтири для оцінки діяльності органів публічного управління та надає можливості аналізу ефективності функціонування приватного сектору.

3. Система норм і нормативів уможливорює реалізацію механістичного підходу в публічному управлінні, розширює використання організаційно-економічних механізмів і, відповідно, скорочення сфери «ручного управління».

4. Нормативні методи в публічному управлінні створюють інформаційну базу та уможливають розробку алгоритмів і програмного забезпечення цифровізації.

5. Загальні напрями удосконалення методики розробки і застосування у публічному управлінні кожної із вищезазначених норм і нормативів можуть слугувати орієнтиром для подальших досліджень, обґрунтувань їх величини та діапазону зміни величини прогресу.

Література

1. Броневицький С. П. Нормативні методи ефективного управління будівництвом на основі планування територій. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, 2015, № 9 (210). С. 16 – 23.
2. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / В.М. Гончаров, Н.В. Касьянова, Н.В. Вецепура, Д.В. Солоха та ін.
3. Дем'янишин В. Бюджетне нормування: прагматизм і проблематика. Світ фінансів. Випуск 2 (3), серпень 2005 р. С. 41 – 49.
4. Державне регулювання економіки. / Чистов С. М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. та ін
5. «Економічні нормативи діяльності банків» Вікіпедія.
6. Економіка підприємства: магістерський курс. За ред. проф. Загірняка М.В., Перерви П.П, Маслак О.І.
7. «Норма» Вікіпедія.
8. «Норма» - Енциклопедія сучасної України.
9. «Нормативи в економіці» Енциклопедія сучасної України.
10. Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства.
11. Тимощук М. Р. Індикативне планування як інструмент управління соціально-економічним розвитком муніципальних підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна, 2017, вип. 27, № 2. С. 150 – 154.
12. Чернюк Л. Г. Методи планування місцевих бюджетів як основи розбудови соціальної інфраструктури. Ефективна економіка № 3, 2013. С.
13. Masao Sakisaka (1963) Economic planning in Japan. https://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Periodicals/De/pdf/63_02_04.pdf

14. Okita, S. (1990). The Changing Role of Economic Planning in Japan. In: Khan, A.R., Sobhan, R. (eds) Trade, Planning and Rural Development. Palgrave Macmillan, London. pp 116–124. https://doi.org/10.1007/978-1-349-11415-3_8
15. Public Administration. An Interdisciplinary Critical Analysis. Edited by Eran Vigoda. University of Haifa, Haifa, Israel, 2002. 421 p. https://www.dut.edu.ua/uploads/1_316_29542841.pdf
16. Public management. The design and use of regulatory checklists in OECD countries. OECD, Paris, 1993. 90 p. [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD\(93\)181&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD(93)181&docLanguage=En)
17. The Principles of Public Administration. EU, SIGMA, OECD, 2014. <https://www.sigmaweb.org/publications/principles-public-administration.htm>
18. Shinji Yoshioka, Hirofumi Kawasaki (2016) Japan's High-Growth Postwar Period: The Role of Economic Plans. Economic and Social Research Institute Cabinet Office Tokyo, Japan. https://www.esri.cao.go.jp/jp/esri/archive/e_rnote/e_rnote030/e_rnote027.pdf

Reference

1. Bronevetsky, S. P. (2015), “Normative methods of effective construction management based on territory planning”, *Visnyk Pridniprovskoy derzhavnoy akademiy budivnictva i architecture*, vol. 9 (210), pp. 16 – 23.
2. Goncharov V.M., Kasyanova N.V., Vetsepura N.V and Solokha, D.V. (2007), *Vnutrishnij ekonomichnyj mekhanizm pidpryiemstva* [Internal economic mechanism of the enterprise], Ternopil, Ukraine, available at: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/9421/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87.%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%95%D0%9C%D0%9F.pdf> (Accessed 14 Jan 2023).
3. Demyanyshyn, V. (2005), “Budget rationing: pragmatism and issues“, *Svit finansiv*, vol. 2 (3), pp. 41 – 49.

4. Chistov, S.M., Nikiforov, A.E. and Kutsenko, T.F. (2000), *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State regulation of the economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.

5. *Wikipedia*(2023), "Economic standards of banks", available at: [wikipedia.org](https://en.wikipedia.org) (Accessed 14 Jan 2023).

6. Zagirnyaka, M.V., Breaks, P.P. and Maslak O.I. (2015), *Ekonomika pidpriemstva: mahisters'kyj kurs* [Enterprise Economics: Master's Course], Kremenchuk, Ukraine.

7. *Wikipedia* (2023), "norm", available at: [https://ru.wikipedia.org › wiki › Норма](https://ru.wikipedia.org/wiki/Норма) (Accessed 14 Jan 2023).

8. Encyclopedia of modern Ukraine (2023), "Norm", available at: [https://esu.com.ua/ Норма](https://esu.com.ua/Норма) (Accessed 14 Jan 2023).

9. Encyclopedia of modern Ukraine (2023), "Standards in economics", available at: [https://esu.com.ua/ Нормативи в економіці](https://esu.com.ua/Нормативи в економіці) (Accessed 14 Jan 2023).

10. Tarasyuk, G.M. and Schwab, L.I. (2003), *Planuvannya diial'nosti pidpriemstva* [Planning of the enterprise], Kyiv, Ukraine.

11. Tymoshchuk, M. R. (2017), "Indicative planning as a tool for managing the socio-economic development of municipal enterprises", *Naukovyi visnik NLTU Ukrainy. Economichna Seriya*, vol. 27, no. 2, pp. 150 – 154.

12. Chernyuk, L.G. (2013), "Methods of planning local budgets as the basis for the development of social infrastructure", *Efektivnaya Ekonomika*, vol. 3, pp 23 – 26.

13. Masao, Sakisaka (1963), "Economic planning in Japan", available at: https://www.ide.go.jp/library/English/Publish/Periodicals/De/pdf/63_02_04.pdf (Accessed 14 Jan 2023).

14. Okita, S. (1990), "The Changing Role of Economic Planning in Japan", *Trade, Planning and Rural Development*, Palgrave Macmillan, London, UK, pp 116–124. https://doi.org/10.1007/978-1-349-11415-3_8.

15. Vigoda, E. (2002), Public Administration. An Interdisciplinary Critical Analysis, University of Haifa, Haifa, Israel, available at: https://www.dut.edu.ua/uploads/1_316_29542841.pdf (Accessed 14 Jan 2023).

16. OECD, (1993), Public management. The design and use of regulatory checklists in OECD countries, Paris, available at: [https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD\(93\)181&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD(93)181&docLanguage=En) (Accessed 14 Jan 2023).

17. SIGMA (2014), “The Principles of Public Administration”, available at: <https://www.sigmaweb.org/publications/principles-public-administration.htm> (Accessed 14 Jan 2023).

18. Shinji, Yoshioka and Hirofumi, Kawasaki (2016), Japan’s High-Growth Postwar Period: The Role of Economic Plans, Economic and Social Research Institute Cabinet Office, Tokyo, Japan, available at: https://www.esri.cao.go.jp/jp/esri/archive/e_rnote/e_rnote030/e_rnote027.pdf (Accessed 14 Jan 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2023 р.